

МОДЕЛ ЗА ПРИКАЖУВАЊЕ НА "АЛБАНСКОТО ВОСТАНИЕ" ВО МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИЈА

Проектот предизвикува големо внимание, бидејќи во производот (брошура) се прикажани три верзии, од кои едната е македонската радикална верзија, а другата, како рамнотежа на силите, е албанската радикална верзија. Третата верзија ви доаѓа како турлигава без да се стави запршка - научен заклучок во врска со настанот од 2001 година, се нуди некој лажен компромис, кој всушност значи збир на двете претходни верзии. На тој начин ниту е направен обид за уништување на евидентната поделеност меѓу професорите - наставници по историја, а уште повеќе е сторено премостување за помирување на страстите меѓу Македонците и Албанците.

■ Пишува: Кокан СТОЈЧЕВ

ФРИЗБИ СО 2001 ГОДИ КОНФЛИКТ ИЛИ ЕТНИЧ

Хелсиншкиот комитет за човекови права во РМ и Центарот за човекови права и разрешување на конфликти ги претставија контроверзните, компромисни и избалансирани резултати од едногодишниот Проект "Разбирање на сегашната историја: Вооружениот конфликт на територијата на РМ во 2001 година". Во него учествувале 25 наставници по историја од 14 средни училишта, во кои се предава и на македонски и на албански јазик.

Во тој контекст била преземена бинационалната формула за "пеглање на нештата", односно "низ перото на нишанот" биле спротивставени етноцентристичките погледи: на еден Македонец му контрира Албанец, професор по историја.

"Која е главната цел на Проектот? Да придонесе во премостување на постојната етничка поделеност меѓу македонската и албанската заедница во РМ. Значи, кога ќе ја дефинирам целта не се спомнува ниту историја, ниту вооружен конфликт 2001 година, туку се зборува за тоа дека етничките заедници во Македонија се поделени и Проектот на некој начин треба да овозможи премостување на оваа проблематика. Кои се непосредните цели на Проектот, а беа врзани со самите учесници? Едната непосредна цел беше да се обезбеди увид во спротивставените гледишта, македонското и албанското за вооружениот конфликт од 2001 година. Другата цел беше да проформулираме сознанија за влијанието на идеологијата врз интерпретирањето на историските настани. Кога ги читаме лекциите по историја, онакви какви што ги имаме во учебниците, констатации ни се дека има интерпретации врз кои влијае идеологијата", истакна Виолета Петреска-Бешка.

Д-Р ТОДОР ЧЕПРЕГАНОВ, ДИРЕКТОР НА ИНСТИТУТОТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА

КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА Е ПОСИЛНА ОД ИСТОРИЈАТА ВО УЧЕБНИЦИТЕ

☀️ Кои се Вашите првични оценки во однос на информациите што ги нуди овој Проект?

ЧЕПРЕГАНОВ: Според овие сознанија, мислам дека вакви претстави ни се потребни со цел да се разјаснат некои работи во однос на она што го нарекуваат вооружен конфликт од 2001 година. Сметам дека тој сè уште не е дефиниран, затоа што некој се плаши да го нарекува како граѓанска или етничка граѓанска војна. Но, сепак да се пристапи кон работа на еден ваков Проект навистина претставува голем ризик, бидејќи во ова време не можете да дојдете до резултатите кои ги очекувате. Всушност, тоа го покажува и овој Проект. Во него има три различни верзии, две им припаѓаат на етничките заедници во Македонија, а третата е некојаси сублимат - верзија, која е заедничка. Инаку, од материјалот можев да го видам оваа верзија е некој вид компромис, во кој има факти и од едната и од другата страна, но нема заклучоци и дефинирање на тоа што се случило. За разлика од неа, во радикалните верзии може да се забележат заклучоци, но секоја страна си ја брани својата верзија.

☀️ Има ли избалансирани ставови во заедничката верзија и што таа може издржано да ни понуди?

НА - ВООРУЖЕН КА ГРАЃАНСКА ВОЈНА?!

ЧЕПРЕГАНОВ: Тука има еден проблем, ако има една балансирана заедничка верзија, прашање е дали тоа е историја. Ако нешто балансираме и тоа треба да биде прифатливо за нас, а притоа ги напуштиме оние работи кои нè делат, дали тоа е целта на историјата - да балансираме, со едноставен збор да ја фризираме историјата. Според тоа, ако заедничката верзија треба да биде прифатлива за сите, се наметнува прашањето, дали целата историја да ја направиме таква за таа да биде прифатлива за сите. Имено, секој проблем кој сме го имале со соседите да го избалансираме.

☀️ Проектот бараше факти, но ниту во радикалните верзии, а ниту во заедничката верзија не беа отргнати емоционалните преси. Се чувствува дека фактите недостасуваат!?

ЧЕПРЕГАНОВ: Го поддржувам Вашето мислење, бидејќи многу се зборуваше за факти, се бараа факти, а таму имаше интерпретации, за на крај да слушнеме оправдувања дека тоа е направено врз база на факти. Денес, во основа, исто-

ријата мора да се пишува врз факти, а според новите европски стандарди фактите се факти. Не можете да ги менувате фактите. Факт е дека во 2001 година имавме судир. Траеше од тој датум до тогаш. Но, каква е интерпретацијата? Дали според новите обиди треба да се предава историјата, односно дали е подобро на учениците да им се даде изворен материјал без заклучоци, без дефинирани ставови од кои тие сами ќе извлечат заклучок што навистина се случи во 2001 година?

☀️ Како гледате на ставот на воведничарите дека ова може да биде модел за изработување на учебниците по историја, односно на лекциите по историја?

ЧЕПРЕГАНОВ: Видете, ова што е напишано е добро, но некој да диригира дека ова треба да се земе и да се напише во учебниците, тоа значи дека прво оние кои пишуваат учебници треба унисоно во нив да го пренесат ова. Значи, на составувачите не им се дава слобода во учебникот да дадат

свое мислење што се случи во 2001 година. И уште една работа, тука пишува сегашна историја, мислам на насловот: Разбирање на сегашната историја - вооружениот конфликт на територијата на Република Македонија во 2001 година, е погрешен. Нема сегашна историја. Историјата е наука за минатото, она што се случило вчера е минато. Тоа значи насловот не одговара. Конфликтот се случи во 2001 година. А, кога уште живеете во мултиетничко општество, а при тоа не можете да имате слобода за да ги дефинирате работите какви што се, имавте можност да видите како е тоа за Македонците, а како е и за Албанците.

☀ При презентацијата раководителите на Проектот рекоа дека во верзиите се барало начин за избегнување на екстремниот етноцентристички речник, а истовремено македонскиот народ го претставуваа како етничка група, заедница итн. што секако за нас тоа претставува национална навреда. Дали со ова ние го намалуваме значењето на македонскиот народ и неговото постоење во историјата?

ЧЕПРЕГАНОВ: Повторувам, работата на една ваква тема претставува ризик, а за да се избегне нешто се влегува во други води, како што и забележавте. Се навлегува во води кои можеби се прифатливи за реалноста, но сигурно дека оној кој го почнал Проектот имал некаква цел и тој ја реализира со она што го дозволуваат условите. Но, мислам дека оние кои го воделе Проектот сами ја увиделе можноста секој да има своја етничка верзија за овој настан и неможността тој да се дефинира без да се има историска документација, при што констатирале дека тоа е лошо. Во овој момент ниту нашите политичари не сакаат да зборуваат за конфликтот од 2001 година. Сите избегнуваат, а ги нема ниту документите од меѓународната заедница. Тука има инволвираност на меѓународната заедница, а нема никакви документи. Ова е само фактографско набележување на она што ни се случи во

2001 година. Ништо друго.

☀ Значи, ова не е оценка за историски настан, туку еден вид новинарско прикажување настанот!?

ЧЕПРЕГАНОВ: Ова е обид да се покаже како би требало под наводници да се предава историјата, да се предаваат одредени настани од историјата на една држава која е мултиетничка и која има проблеми со своите сè уште нерегулирани односи во заедниците во државата. Затоа што ако го задржиме овој принцип ние можеме и со бугарскиот амбасадор да се договориме - дајте да се договориме со Бугарите да немаме ништо, да ги исфрлиме сите вооружени конфликти, ќе направиме една прифатлива историска слика која е прифатлива за сите. Имав можност да учествувам на еден таков собир во Виена каде што се направи содржина за една балканска историја. Но, кога ние историчарите ќе седнеме тоа да го направиме и ќе можеме да го сториме, нема проблем. Затоа се наметнува прашањето - дали ова може да се примени во наставата по историја, бидејќи кај нас се централизирани програмите, зборувам за Министерството за образование и наука. Но, дали оние кои ќе ги пишуваат учебниците ќе го имаат предвид ова, односно дали ова сега ќе биде дистрибуирано до сите наставници по историја? Второ, кога сте со децата на час тие веќе имаат меморија, односно дома имаат друга историја и таму се зборува за нешто сосема друго, а тука велиме вооружен конфликт. Значи, не може да се зборува за граѓанска војна, а истовремено да се има реален судир на мислења и разбирања. Имено, доколку ученикот го праша наставникот што се случило, татко му зборува дека било ова и ова, а во учебникот пишува сосема друго - каде тука е вистината? Никога нема да ја уништите колективната меморија која е многу посилна од она што ние сакаме да го напишеме во учебниците.

"Решението го побаравме во една нова структура на лекција. Таа нова структура требаше да содржи три дела: радикална верзија на секоја од заедниците и заедничка верзија. На овој начин е претставена севкупната лекција на која работевме. Постои радикална, условно кажано, македонска верзија, и радикална албанска верзија, а во средината е поместена онаа верзија која сметаме дека може да биде прифатена или која е прифатена како заеднички производ, верзија која е комотна или може да им послужи на двете заедници", истакна д-р Мирјана Најчевска.

"Зборуваат за факти кои се поврзани со историската дистанца, а овде сте ги немале. Прво, кој е корпусот, а тоа не го разбравме од презентацијата, кој се определил за тоа, што сè претставува факт во случајот и изборот на фактите. Ваква, на овој начин на кој ни ја претставивте работата, како што прочитав, мене повеќе ми личи дека се однесува на орална историја, затоа што ни е блиска со времето, што воопшто не ја потценувам. Но, тоа ја става под знак прашалник вашата работа, колку овој тип на претставување на историјата можеме да го користиме во едно време кога малку време е поминато, а имаме корпус на историски факти кои се блиски до оралната историја итн. Што сакам да прашам, прво кој е корпусот на фактите за кој сте се определиле, а не го разбравме, и второ мое големо прашање е дали овој модел, кој сепак работи на орална историја, бидејќи е многу блиска до денешнината, треба да се користи како модел за пишување на лекциите по историја. Вие немате факти или пристап до архивите на многу важни институции. Потоа немате факти и документи од сферата на меѓународната заедница", истакна во врска со Проектот д-р Марија Пандевска од ИНИ.

"Почетокот беше тежок и самиот на себе си поставив прашање како да се однесувам и како тоа на крај ќе излезе. На почетокот имаше случаи кога тензиите се зголемуваа, а по спротивставувањето на фактите и на интерпретациите мо-

жеше Проектот да се прекине. Но, тоа се надмина, па затоа си го поставив прашањето дали јас бев оној кој се вклучив во Проектот", истакна Шазим Салихи, професор по историја во гимназијата "Кирил Пејчиновиќ" во Тетово.

"За време на конфликтот имаше: киднапирања на цивилно население, убиства од заседа на припадници на полициските сили и на воениот резервен состав кај селата Вејце, Карпалак и Љуботен, палење и уништување на верски објекти, етничко чистење и уништување на домовите на македонското население", се наведува во еден мал дел од македонската радикална верзија.

"Масакрите на полицијата и на Армијата продолжија во селото Љуботен, во скопската населба Чаир и на други места. Особено шокантен и потресен момент за Албанците беше монтираното убиство на таткото и синот пред ТВ-камерите до градскиот стадион во Тетово", се потенцира во еден мал сегмент од албанската радикална верзија.

Дали ваквите радикални ставови можат да се премостат, да ги залекуваат раните со некојаси тешко избалансирана верзија за текот на вооружениот конфликт во 2001 година?

"Голем број лица ги напуштија своите живеалишта во кризните региони и се сместуваа како бегалци во други држави или како внатрешно раселени лица во други региони од државата. На двете страни имаше човечки жртви (меѓу кои и цивилно население), а во регионите опфатени со конфликтот е направена материјална штета врз домовите и имотите на населението од овие краишта и уништени се објекти од верско и од културно-историско значење", се истакнува во еден дел од фризираната верзија, без конкретни заклучоци на кои посочуваат експертите историчари, а патем коментираа дека ова повеќе им личи на орална историографија отколку на сериозна работа.

Што сакаат авторите на приказната (проектот) да кажаат, да ни скријат или да ни ги отворат широм очите, односно во која насока оди развојот на нашата историографија? Дали во заборав или во крајно фризирање на историските факти? Поучени од минатото, бидејќи побед-

"Во однос на фактите имавме многу факти, кои најчесто ги добиваме преку медиумите и од комуникацијата со луѓе кои директно беа инволвирани во сè ова. Тоа многу ни помогна во однос на проблемот, како можеме да го сфатиме прашањето и да ја разбереме суштината. Но, сепак треба да нагласиме дека самото живеење во една таква средина, каде тоа се случуваше, има многу големи емоции кои влијаеја врз работата", истакна Весна Матеска, професор по историја во Средното медицинско училиште "Никола Штејн" во Тетово.

ниците во обланди ни ја пишуваат историјата, ова повторно нè враќа на корените. Ние имаме проблем со "линијата на помал отпор", со послушниците во нашите редови. Прво, без разлика на интелектуалната наобразба на раководителите на Проектот не може него да го водат правник (д-р Мирјана Најчевска) и психолог - Виолета Петреска-Бешка. Иако идејата е за поздравување, бидејќи ниту еден македонски политичар не сака да зборува за она што всушност ни се случи во 2001 година. Дали

тоа беше воен конфликт? Дали тоа беше граѓанска или етничка граѓанска војна? За Албанците тоа е јасно, барем Фазли Велиу во своите мемоари наведе дека тоа претставува "албанско востание". Така мисли и професорката по историја која предава во селото Групчин, а по националност е Албанка. Како на тоа гледаат Македонците? Општ молк. Додека другите градат споменици на жртвите треба ли да се премолчуваат настаните или повторно сè да оди во заборав, а за тоа време македонскиот на-

"Факт е митингот во Тетово, факт е дека конфликтот почна во Танушевци, факт е дека дури и Хашкиот трибунал има проблеми со фактите. Подобро е нешто да се зборува, да се дискутира отколку да се даде само едната страна. Значи, многу е нормално да има и грешки, затоа без грешки не може сè да функционира. Треба да се дискутира и да се видат кои се проблемите и да се покануваат разни експерти од разни институции. Мене ми е многу жал што се вклучени само двајца историчари. Двете госпоѓи кои раководеа со Проектот не се историчари, психолог и правник, а точно е тоа дека архивите се затворени. Некои други имат пристап до нив", истакна наставникот по историја, Асен Абази, вклучен во Проектот.

род да се прикаже како непостоечки народ. Дали со оваа балансирана верзија сите сме виновни за општата ситуација и како таква треба да им се понуди на учениците да ја изучуваат?

УЛОГАТА НА ПАРЛАМЕНТОТ, ВЛАДАТА, ПАРТИИТЕ, ПОЛИЦИЈАТА И НА ВОЈСКАТА

(ЗАЕДНИЧКА БАЛАНСИРАНА ВЕРЗИЈА)

Државниот врв не настапуваше координирано (беа давани контрадикторни оценки и изјави со спротивставена содржина од страна на претседателот на државата, премиерот и одделни министри во Владата). Во текот на конфликтот Собранието се состана само два пати. На парламентарната сесија се дискутираше за конфликтот, меѓутоа не е прогласена воена состојба. И покрај ова, во текот на конфликтот беше употребена војската.

Полицијата и војската беа

ангажирани уште од почетокот на вооружениот конфликт. Во нивните операции не учествуваа припадниците на безбедносните сили од албанска националност. За да ги засили своите редови, полицијата формираше специјална единица "Лавови", составена претежно од доброволци.

Македонското население ги доживуваше безбедносните сили како бранители на земјата, за разлика од албанското население, кое на нив гледаше како на деструктивни сили, со чија помош само се продолжува вооружениот конфликт.